

Biuletyn informacyjny Nr 5

Zarządu Głównego PTA

/Materiały na Jubileusz 50-lecia Towarzystwa/

Stowarzyszenie zostało powołane do życia 11 maja 1920 r. w Poznaniu pod nazwą "Polskie Towarzystwo Prehistoryczne". Założycielem organizacji był Prof. dr Józef Kostrzewski, który ponad 30 lat piastował godność prezesa. W okresie międzywojennym zawiązało się 5 oddziałów terenowych PTP w Poznaniu, Warszawie /1922 r./, Krakowie /1937/, i tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej we Lwowie oraz Wilnie. Szeregi Towarzystwa liczyły w 1939 r. 349 członków. Od 1926 r. ukazuje się organ "Z Otchłani Wieków", wychodzą inne wydawnictwa. PTP było organizatorem dwóch powszechnych zjazdów prehistoryków polskich. Jako główne zadania w pionierskiej działalności stowarzyszenie przyjęło upowszechnianie nauki, szerzenie zrozumienia i zamiłowania do pradziejów, zagadnienia ochrony zabytków. Praca bazowała na skromnych subwencjach ze źródeł państwowych i prywatnych przeznaczanych na prace naukowo-badawcze, wydawnicze. Trudności natury materialnej towarzyszyły działaniu PTP w całym tym okresie. Duże zasługi osiągnęło Towarzystwo w walce z tendencyjnie antypolską i antysłowiańską postawą nauki niemieckiej okresu hitlerowskiego.

W krótko przed wojną na skutek specjalnych zabiegów zdołano wykupić od prywatnego właściciela teren zabytkowy gdzie znajduje się słynna w całej Europie kopalnia krzemienia z epoki neolitu w Krzemionkach k/Opatowa. Obiekt stał się załącznikiem rezerwatu archeologicznego. PTP powoływało do życia koła prehistoryków studentów uniwersytetów, które uprawiały ożywioną działalność naukową i popularyzatorską.

II-ga wojna światowa przerwała pracę. Na skutek represji okupantów, działań wojennych, chaosu PTP poniosło dotkliwe straty w ludziach i majątku. Zginęło 50 członków, zniszczone zostały nakłady wydawnictw, archiwa, kartoteki.

Odrodzenie powojenne nastąpiło niemal natychmiast. W marcu 1945 r. powrócił z przymusowego wygnania twórca PTP Prof. Kostrzewski aby

podjąć dzieło odbudowy. Już w maju działa tymczasowy Zarząd Główny w osobach J.Kostrzewskiego, R.Jakimowicza, Z.Rajewskiego, W.Hensla, B.Kostrzewskiego. W lipcu tegoż roku PTP zwołuje ogólnopolską konferencję prehistoryków polskich kontynuując tym samym tradycje tych powszechnych spotkań sprzed wojny. Był to moment ważny dla podjęcia decyzji w zakresie odbudowy życia naukowego w dziedzinie prehistorii archeologii. Z miejsca w polu zainteresowań znalazły się odzyskane ziemie zachodnie i północne. Wznowiono wydawnictwa w tym organ "Z Otcłani Wieków" i "Przegląd Archeologiczny". Legalizację PTP przyniosła uzyskana w maju 1947 r. rejestracja. Od tej chwili obserwujemy znaczną aktywność organizacyjną. Na krótko przed legalizacją zorganizowany zostaje drugi po wojnie zjazd prehistoryków dla wytyczenia kierunków pracy na wszystkich odcinkach pulsującego już życia naukowego. Powstają oddziały terenowe w Łodzi, Toruniu, Poznaniu /1947 r./, Krakowie, Szczecinie /1948/, Wrocławiu, Opolu /1949/, Będzinie-Katowicach, Lublinie, Zielonej Górze /1951/, Przemyśle, Rzeszowie /1952/, Białymstoku /1953/. Warto zauważyć wczesną metrykę aż 4 oddziałów zawiązanych w miastach ziem odzyskanych. Jako pierwszy powstał oddział w Szczecinie dzięki staraniom mgr T.Wieczorowskiego.

Równolegle do nurtu "poznańskiego" widzimy ożywioną działalność w środowisku archeologów "klasycznych" we Wrocławiu. Już w 1945 r. zostaje tu założone "Towarzystwo Archeologiczne" z inicjatywy Prof.dr K.Majewskiego, które rychło przekształca się w ogólnopolskie stowarzyszenie pod nazwą "Polskie Towarzystwo Archeologiczne" /1948/. Istnieje zatem obok siebie dwie pokrewne organizacje rozwijające się dynamicznie nadążając za rosnącym zainteresowaniem społeczeństwa archeologią, wczesną historią naszego kraju. Są to czasy ogromnego rozmachu badań wykopaliskowych, działania Kierownictwa Badań nad Początkami Polski /od 1949 r./ oraz narodzin centralnej instytucji badawczej Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN. Powodzenie archeologii rośnie. Państwo Ludowe nie szczędzi środków na rozwój nauki, kultury, muzyów, ochronę zabytków wreszcie także kształcenie kadr pracowników naukowych. Istnienie dwóch towarzystw staje się anachronizmem. W obu zaczynają kielkować tendencje integracyjne, szerokim echem odbijają się toczące w nau-

kach historycznych dyskusje metodologiczne. Nadchodzi dzień połączenia Towarzystw archeologicznych do których przyłączają się numizmatyczne. Zjazd połączeniowy odbył się w 1953 r. w Nowej Hucie, scalając 4 organizacje "Polskie Towarzystwo Prehistoryczne" /Poznań/, "Polskie Towarzystwo Archeologiczne" /Wrocław-Warszawa/, "Polskie Towarzystwo Numizmatyczne" /Kraków/ i "Warszawskie Towarzystwo Numizmatyczne". Prezesem zjednoczonego Polskiego Towarzystwa Archeologicznego" zostaje Prof.dr K.Michałowski, zaś prezesem honorowym Prof.dr J.Kostrzewski. Wyceprezesami wybrano Prof.Prof. Wł.Antoniewicza, W.Hensla, K.Jażdżewskiego, L.Piotrowicza, sekretarzem generalnym A.Gieysztora, naczelnym redaktorem K.Majewskiego. W tym czasie podjęto niesłuszną jak się wkrótce okazało decyzję zawieszenia edycji "Z Otchłani Wieków" - tradycyjnego pisma, które przywrócono w 1956 r. W okresie przejściowym wydawano kwartalnik "Dawna Kultura". Zjazd w Nowej Hucie otworzył jako pierwszy serię Walnych Zjazdów delegatów oddziałów, z których XVII-ty odbywa się dziś w Szczecinie na jubileusz 50-cio lecia Towarzystwa.

Po zjednoczeniu wzrasta nieco liczba członków do 2.200 osób. Przyjęto nowy statut, przybyły dalsze oddziały w następującej kolejności: Nowa Huta, Gdańsk, Gniezno, Warszawa /1953 r./, Chełmno, Koszalin, Kalisz, Bydgoszcz /1954/, Włocławek, Olsztyn /1955/. Na ziemiach odzyskanych pracuje już 7 oddziałów wyróżniających się aktywnością co dobrze świadczy o roli PTA w kształtowaniu nowego oblicza kulturalnego tych ziem. Pierwszy po zjednoczeniu Walny Zjazd roku 1954 odbył się w Szczecinie. Sesja naukowa, zjazdowa prezentowała dorobek badań archeologicznych dotyczących głównie ziem zachodnich, uzyskany w X-leciu PRL. Zarząd Główny przeniósł w 1953 r. siedzibę do Warszawy. Regularnie odbywane obecnie zjazdy roczne łączone są zawsze z sesjami naukowymi, imprezami o charakterze naukowo-krajoznawczym, inauguracjami wystaw, rocznicami jubileuszowymi. Zjazdy zwoływane są w rozmaitych ośrodkach przeważnie siedzibach oddziałów przy współpracy lokalnych agend PTA, Władz Państwowych terenowych, instytucji kulturalnych, regionalnych. Zgromadzenia te a szczególnie sesje mobilizowały ośrodki prowincjonalne w zakresie wysiłków organizacyjnych,

prac propagandowych, dawały szansę zaprezentowania na ogólnopolskim forum miejscowego dorobku naukowego na polu archeologii i nauk pokrewnych. Podczas ważnego Zjazdu w Kaliszu /1956/ wraca na stanowisko prezesa Józef Kostrzewski. Stanowisko sekretarza generalnego obejmuje wielce zasłużony działacz Towarzystwa, szczególnie w dziedzinie numizmatyki Dr inż. Wł. Terlecki zmarły przedwcześnie w 1967 r. Jego staraniom zawdzięcza Z.Główny i Oddział warszawski m.in. pozyskanie reprezentacyjnego lokalu w Warszawie przy ul. Jezuickiej 6 /1957/. W tym czasie notujemy wzmożenie ruchu numizmatycznego w pionie naukowym i kolekcjonerskim. Od r. 1957 wychodzi pismo "Wiadomości Numizmatyczne" pod redakcją Prof. dr R. Kiersnowskiego.

Hasło zbliżających się uroczystości Tysiąclecia Państwa Polskiego podjęto w łonie PTA w r. 1958. Powołany został specjalny Komitet pod przewodnictwem Prof. dr K. Jażdżewskiego. Przygotowano obszerny memoriał złożony w Ogólnopolskim Komitecie Obchodów Tysiąclecia. Nasilenie imprez milenialnych w formie: konferencji, odczytów, wystaw, konkursów, wydawnictw, serii fotoprzeźroczy, ulotek, zaczyna się w 1960 r. trwając do 1966 r. Tylko w tym ostatnim roku zorganizowanych było przez oddziały PTA 9 sesji naukowych, 1200 odczytów o tematyce początków Państwa Polskiego i dorobku w tym zakresie archeologii. W r. 1965 w wyniku eliminacji międzyszkolnego konkursu na Tysiąclecie, zorganizowanego pod patronatem Komisji Oświatowej PTA kierowanej przez doc. dr W. Sarnowską została urządzona w warszawskim Pałacu Młodzieży wystawa pod nazwą "Archeologia w oczach dziecka" eksponująca najcelniejsze prace graficzne, plastyczne, literackie.

Zjazd 1960 r. miał miejsce w Opolu. Sekretarzem generalnym została wybrana dr M. Dembińska. Delegacja PTA złożyła wówczas wieniec pod Pomnikiem Powstańców Śląskich. W rok później Zjazd gdański, którego sesja zorganizowana była wspólnie z Towarzystwem Rozwoju Ziemi Zachodnich i otworzyła uroczystości "Tygodnia" tych ziem, uczcił pamięć Bohaterów Westerplatte składając także wieniec pod pomnikiem.

Przybywają nowe oddziały w Grudziądzu, Krośnie, Częstochowie, Nowym Sączu, Radomiu i Kielcach /lata 1960-1966/. Podczas Zjazdu we Wrocławiu /1962/ rozprowadzana była z dawna oczekiwana odznaka człon-

kowska PTA. Sekretarzem generalnym zostaje wtedy dr K. Dębowski /do 1964 r./. Koszalin gościł uczestników Zjazdu w 1964 r., roku jubileuszowym XX-lecia PRL. Z okazji tej rocznicy organizowane były specjalne konferencje, odczyty, zamieszczane w wydawnictwach artykuły podsumowujące osiągnięcia badań archeologicznych w Polsce. Za owocną działalność niektóre oddziały otrzymały medale /Chełmno/, odznaki Tysiąclecia /Poznań, Nowy Sącz/, nagrodę wojewódzką 22 -Lipca /Szczecin/. Walne zgromadzenie delegatów oddziałów, które odbyło się w 1965 r. w Poznaniu połączone było z uroczystą Akademią zorganizowaną w hołdzie Prof. dr J. Kostrzewskiemu z okazji 80-tej rocznicy Jego urodzin. Dla Jubilata przygotowana została księga pamiątkowa.

W latach 60-tych przy oddziałach PTA w Warszawie, Katowicach, Lublinie i Częstochowie zawiązują się koła miłośników exlibrisu, skupiające kilkudziesięciu członków. Koła te współorganizowały m.in. X Międzynarodowy Kongres Exlibrisu w Krakowie, międzynarodową wystawę w Warszawie oraz ekspozycję "Archeologia i Numizmatyka w Exlibrisie" w Płocku.

Numizmatyka znalazła korzystny klimat rozwoju w ramach PTA. W 1965 r. na odbywającym się w Warszawie I Międzynarodowym Kongresie Archeologii Słowiańskiej numizmatycy zrzeszeni w Towarzystwie występują oficjalnie, zawiązując sekcję pod przewodnictwem Prof. R. Kiersnowskiego. Na odcinku wydawniczym numizmatyka zyskuje znaczny dorobek. Także w 1965 r. zaczyna wychodzić poczytne pismo "Biuletyn Numizmatyczny". Ukazuje się szereg cennych reedycji. Prowadzona jest akcja emisji medali m.in. pamiątkowego dla uczczenia jubileuszu Prof. J. Kostrzewskiego /1965 r./. Numizmatycy biorą udział w międzynarodowych konferencjach /Rzym, Opawa/, organizują wiele wewnętrznych sesji i uroczystości np. 80-tą rocznicę urodzin Prof. dr M. Gumowskiego, z okazji 120 rocznicy założenia Warszawskiego Towarzystwa Numizmatycznego, na 200-lecie Mennicy Warszawskiej. Od r. 1966 odbywają się zjazdy naukowo-organizacyjne numizmatyków zorganizowanych w sekcjach i kołach przy wielu oddziałach PTA. Odbyło się już 6 takich spotkań.

Akcentem końcowym uroczystości milenialnych był Zjazd lubelski Towarzystwa w 1966 r. 52 osoby zostały wówczas udekorowane odznakami Tysiąclecia w uznaniu zasług dla PTA. Sesja zjazdowa włączona była w "Dni Lublina". Przypomnieć tu można, że w r. 1958 zasłużeni działacze naszej organizacji zostali odznaczeni złotymi i srebrnymi krzyżami zasługi /9 osób/. Wielokrotnie na przestrzeni lat przy okazji Walnych Zjazdów, wręczane były aktywnym członkom Towarzystwa nagrody, dyplomy, wyróżnienia.

W toku Zjazdu w Krakowie /1968/ uchwalony został obecnie obowiązujący statut, wtedy też przyjęto rezolucję manifestującą poparcie Towarzystwa dla uchwał IV Zjazdu PZPR. Ostatnie przed dzisiejszym Zgromadzenie Delegatów miało miejsce w roku ubiegłym w Augustowie. Zjazd był w całości poświęcony uczczeniu XXV-lecia PRL i Jubileuszowi Ludowego Wojska Polskiego. Referaty sesyjne nawiązywały do tych wielkich rocznic.

W łonie PTA zrodziła się słuszna myśl wydawania ogólnopolskiego informatora archeologicznego o dorocznych osiągnięciach badań wykopaliskowych prowadzonych na kilkuset stanowiskach przez IHKM, muzea, katedry uniwersyteckie, konserwatorów, nieliczne inicjowane przez oddziały PTA i inne placówki. To powielane wydawnictwo redaguje mgr M. Konopka. Interesujące imprezy zorganizowała ostatnio Komisja Archeologiczna i sekcja warszawska, mianowicie sympozium metodologiczne poświęcone ocenie znaczenia statystyki w badaniach archeologicznych oraz mazowiecką konferencję naukową /Płock, Warka/. Komisja Archeologiczna kierowana przez prof. dr Wł. Antoniewicza zgłasza dalsze ciekawe projekty działalności naukowej i popularyzatorskiej m.in. włączenie do współpracy z Towarzystwem, społecznych opiekunów zabytków z całego kraju. Mówiąc o komisjach działających w ramach Towarzystwa na plan pierwszy wysuwa się owocna działalność Komisji Oświatowej, obarczonej podstawowymi zadaniami PTA - akcją popularyzacji nauki. Szczególnie twórczy wkład wnoszą w prace Komisji Doc. dr W. Sarnowska, mgr Z. Pawłowska, mgr I. Górska. Nie do pomyślenia byłoby osiągnięcia Komisji gdyby nie inicjatywy oddziałów aranżowane przez nie akcje i imprezy docierające do nauczycielstwa, młodzieży

szkolnej, zakładów pracy, harcerstwa, wojska. Począwszy od 1966 r. wiele oddziałów podjęło apel Komisji Oświatowej w sprawie organizowania "Tygodni Archeologii" obejmujących przede wszystkim masowe odczyty. Od wielu też lat działa Komisja Numizmatyczna, prowadzona ostatnio przez Dr St. Suchodolskiego ujmująca całokształt organizacji ruchu numizmatycznego zarówno w zakresie naukowym, wydawniczym jak i kolekcjonerskim.

Na przestrzeni lat trudno jest wymienić wszystkie instytucje, organizacje z którymi PTA współpracowało. Podstawowe znaczenie posiadała współpraca z IHKM-em, muzeami archeologicznymi i większością innych, konserwatorami, TRZZ, bratnimi Towarzystwami, TWP, PTTK, niektórymi kuratoriami szkolnymi, bezpośrednio z kilkoma szkołami /zawiązują się szkolne koła miłośników archeologii/. Istotna jest też współpraca z wydziałami kultury Rad Narodowych, Mennicą Państwową, Bankiem Narodowym, Polskim Komitetem d/s UNESCO.

Kończąc ten krótki przegląd dorobku warto przytoczyć kilka globalnych liczb dla ilustracji zasięgu oddziaływania PTA. Aktualnie pracuje 27 oddziałów terenowych /dwa uległy likwidacji ze względów organizacyjno-kadrowych: Zielona Góra /1957/ i Kalisz /1964/. W ich obrębie powstało 7 sekcji archeologicznych i 16 numizmatycznych, 4 koła archeologiczne, 15 numizmatycznych, 4 koła miłośników exlibrisu. W latach 1945 - 1970 odbyły się 73 ważniejsze konferencje, sesje, sympozja organizowane staraniem Z.Głównego i Oddziałów. Ogólna ilość członków PTA wynosi wg stanu na rok 1969 - 2.780 osób. W okresie 17 lat działalności zjednoczonego Towarzystwa, wygłoszonych było ok. 16.000 odczytów, pogadanek, których wysłuchało ok. 700.000 słuchaczy. Urządzono ok. 600 wystaw dla 1.000.000 zwiedzających. 18 konferencji i sesji odbyło się na ziemiach odzyskanych /w latach 1953-1970/. Towarzystwo nadało 22 osobom godność członków honorowych w tym 13 wybitnym archeologom i numizmatykom z zagranicy.

Znaczne są osiągnięcia na polu wydawniczym, A oto suche cyfry: "Archeologia" - 5 roczników, "Biblioteka Archeologiczna" - 22 tomy, "Dawna Kultura" - 3 roczniki, "Z Otchłani Wieków" - 36 roczników, "Przegląd Archeologiczny" - 20 tomów, "Księgi Pamiątkowe" /Wł.De-

metrykiewicza, J.Kostrzewskiego/ - 2, inne pozycje książkowe - 3, "Popularno-naukowa biblioteka archeologiczna" - 18 tomów, "Zapiski Archeologiczne" - 11 zeszytów, "Wiadomości Numizmatyczne" - 13 roczników, "Biuletyn Numizmatyczny" /offset/ - 43 numery, Zeszyty dodatkowe - 10 pozycji, "Informator Archeologiczny" - 3 numery. Z dawnych wspomnieć trzeba 8 tomów "biblioteki Prehistorycznej", 3 tomy "Zeszytów Prehist.", 3 tomy "Źródła Wczesnodziejowych".

Na Jubileusz 50-lecia przychodzimy z niemałym dorobkiem. Niestety zabrakło wśród nas Wielkiego Archeologa, Twórcy Towarzystwa Prof. dr Józefa Kostrzewskiego. Jego osobisty udział w sukcesie jakim się szczycimy jest ogromny. Przez pół wieku archeologia stała się dziedziną wiedzy modną, bliską społeczeństwu. Wniosła wiele do życia naukowego i kulturalnego narodu przy aktywnym udziale członków Towarzystwa i to chyba daje satysfakcję z poniesionych wysiłków oraz usprawiedliwia celowość dalszego działania. W procesie przemian wiele się zmieniło w treściach i formach pracy i niewątpliwie w przyszłości przeżyjemy dalsze przeobrażenia, które pozwolą lepiej zaspokajać potrzeby tych dla których pracujemy a także będą odpowiadały wymaganiom członków PTA.

ZARZĄD GŁÓWNY PTA

Warszawa, marzec 1970